

A tudomány költészete (f)elé

(Kanyó Zoltán halálára)

Kezdetben
Minden elbeszélések kezdetén
Vala a Szó,
S a Szó együtt élt velünk.
Nem mint nap eljött,
Beszélt hozzánk,
S a dolgok meghunyászkodtak a Szó
Szigorúsága előtt.

Úgy kellene lennie egyszer,
Hogy a bárány nem áll ki a farkas ellen,
Mert ismeri a játékelméletet,
És tudja: pusztá kézzel nem győzheti le
Azt aki eles orral és kemény foggal
Született.

Mint Jákó
Faggattuk az Elbeszélés Szellemét, Szellemed,
Virasztottunk az éjszaka könyörtelenségében,
Hogy kikényszerítsük magunkból a szót: OM
Úgy, ahogy Tőled hallottuk,
A csodát,
Hogy ne kelljen szégyenkezniük önmagunk miatt,
Hogy kiérdemeljünk Téged s egymást is általad.

Minden elbeszélések kezdetén
Csak a beavatottak tudtuk,
Hogy a Szó azért jön el,
Hogy birokra keljünk vele;
Hogy önmagunkra ismerjünk szikrázó logikájában,
Hogy megajándékozzon a színről színre való látás
/gyönyörűségével,
Hogy körberobogjuk, és tüzet támasszunk a
/leghidegebb márványból is.

És eljött Veled értünk a Szó,
Es megölelt, és átváltoztatott,
A Szentjánoskenyerek Vacsoráján,
Álom és ébrenlét határán
Elmondta csendben minden dolgok
Keletkezésének történetét,
A pillangót álmodó kínai és a kínait álmodó pillangó
történetét.

Úgy kellene lennie egyszer,
Hogy ne csak néhányan tudják
A történetet,
A titkot,
A hit varázsát,
A szót, a végsőt,
Ki magyarázza meg,

Hogy miként lehetséges a lehetetlen,
Miért más a valós s a valódi,
Hogy láthatjuk-e még egyszer az unikornist,
S felhághatunk-e saját foltozott csizmánkban
Vágyaink aranyhegyére?

De a bárány megint erősebbnek hitte magát,
És oda állt a farkas elébe,
Az sokáig csak nézte,
S nem tudta: játszik-e vele a bárány,
Vagy csak ő fáradt bele az örökös
időtlenységbe.

És újra megjelent a Szó,
És fohászokdunk —
Kiforgattuk zöldeskék üregéből
A Bölcsesség Kövét,
Ős sámanok dobját,
Az élet piciny hangszerét,
A reményt,
Zarándokútra hívtunk minden
Élőlényt,
Hogy a mindenségnél kikoldulja a bánat
Ösropanását.

De átváltozott a Szó,
S az összezavart világok
Egymást kérdezték, találgatták,
Emberben pillangót, pillangóban embert
Vélhetek volna felfedezni,
De az Élet, e rossz írrok,
Elvesztette a történet
folytatását.

És most...
Most, az átluggatott csendben
Itt hajlong felettünk
Kérges fűfa-léted,
Itt hajlong felettünk
Dörgedelmisséged.

Mint tékozló fiú,
Ki egycsapásra szerezne vissza az örökül kapott
/kincseket,
Tördeltük le az Aranyágot, hogy visszaadhassuk
/Neked,
Magadért magunkat, s nekünk Tégedet,
S a legendát váró Tavaszon
Felszaggattuk a hús Libánusfa Sebet;
S most, mikor az ággal a kezünkben elindulunk
/Feléd,
Most, és a Nagy Utazás alatt,
A Közmondások Ősi Igazsága kalapál bennünk:
Az Űtész elszáll, a Szó megmarad...

Emlékezés Bartucz Lajosra

A természettudományos antropológia múlt század közepén létrejött párizsi központja után mintegy 20 évvel alakult meg a budapesti egyetemen az Embertani intézet, melynek vezetője egy nagynevű, külföldön is elismert orvosprofesszor Török Aurél lett. Tehetséges tanítványa közül egy szegvári születésű hallgatója, Bartucz Lajos mellett dolgozott, mint megbízott tanársegéd, aki alig volt 23 éves amikor első tudományos értékű munkája megjelent.

Bartucz Lajos száz éve, 1885. április 1-én született, majd a budapesti egyetemen természettudomány-földrajz szakos tanári diplomát kapott. 1914-ben magántanár lett. A Magyar Tanácsköztársaság idején lehetősége nyílt antropológiai múzeum szervezésére, de annak bukása végül is a gyűjtemény létrehozását megakadályozta. 1921 és 1940 között a budapesti Néprajzi Múzeumban tevékenykedett, melynek igazgatója is volt. Egyetemünkön 1940. október 19-én alakult meg az Embertani Intézet, amelynek egyetemi tanári beosztásban vezetőjéül nevezték ki. Ezzel kezdetét veszi közel húsz éves szegedi működése.

Egy 1923-as cikkében kifejtette, hogy a magyar antropológia fejlődésének megítélése szerint három alapfajtát lehet megkülönböztetni: az embertani tanszék, ahol a tárgyat oktatják, tudományos társaság folyóirattal, ahol az eredményeket meg lehet vitatni és közzétenni, s végül gyűjtemény, kutatóhely, ahol a tudomány művelését biztosítani lehet. Szegedi tevékenysége lényegében e három cél elérésére irányult.

A nem nagy létszámú tanszék már az ő vezetése alatt, de a későbbiekben is a magyar antropológiai kutatás, oktatás egyik legfontosabb helyévé vált. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy előadásai rendkívül vonzóak és élvezetesek voltak. De a tanárjelöltek előadásain túlmenően a jogászok és orvos-tanhallgatók számára is tartott, őket érintő és érdeklő speciálkollégiumokat. Az 1950-es években, amikor a természettudományos képzés hazánkban nagy átalakuláson ment keresztül és meg-növekedett a biológia szakos középiskolai tanárképzés volumene, két egyetemi jegyzetet írt, amelyek az első hazai antropológiai jellegű egyetemi segédanyagok voltak. Ezekben a tudománytörténet keretében ismertette meg a hallgatóival az antropológia tudományát és nálunk elsőként tér ki egy-értelműen a különböző fajjel-méletek és a téves rassziz-mus bírálatára. A ma kissé háttérbe szorult tudomány-történetéről azt vallotta, hogy az megtanít bennünket arra, mit érdemes kutatni, mert azzal még senki sem foglalkozott és mit nem érdemes tanulmányozni, mert azt már elődeink felfedezték.

Másik nagy terve volt a tudományos gyűjtemény és kutatóhely létrehozása. Az 1920-as években került kapcsolatba és később jó barátságba Móra Ferenczel, aki a Dél-Alföld régészeti leletai mellett a különböző korok emberi csontmaradványait is gyűjtötte s aki ezzel megalapozta a JATE Embertani

tanszékének történeti ember-tani gyűjteményét. Ez a több, mint 12 ezer leletből álló gyűjtemény ma európai mér-tékben is az elsők között van s számos külföldi szak-ember érdeklődését felkeltet-te.

A szakfolyóirat létrehozá-sára Török Aurél korábbi kezdeményezése után már a század elején kísérletet tett. Kiadta az *Antropológiai Fü-zeteket*, melynek 1923 és 1938 között csupán három szerény kötete jelent meg. Ezekben a szakcikkek nagy részét ő írta. Ezt a kísérletet a felszabadulás után végle-ges siker követte, amikor 1957-ben megjelent az *Ant-ro-pológiai Közlemények* első kötete, amely azóta is fo-lyamatosan közli a szakter-ület legújabb hazai kutatási eredményeit.

Már harmadéves egyete-mista korában megszervezte a hallgatók Természettudomá-ny Szövetségének Embertani Szakosztályát. 1919-ben a Magyar-Gyermektanulmányi Társaság keretében, 1922-ben a Magyar Néprajzi Társaság-ban alapította meg az Antro-pológiai Szakosztályt. Tudomá-nyszervező tevékenységé-nek igazi sikere azonban csak 1952-ben következett be, amikor a Magyar Biológiai Egyesületen belül megalakult az Embertani Szakosztály amely ma az MTE SZ keretében működik. Ez a tudomá-nyos fórum — amelynek ha-láláig elnöke volt — ez év-ben már 237. szülinévét tar-totta, ami annak létjogosult-ságát és életerejét is bizo-nyítja.

Több, mint 200 közlemé-nye jelent meg s nagyon sok

azoknak a sajtócikkeknek is a száma, melyek munkássá-gát méltatták. Csupán három könyvet írt, melyek közül a legjelentősebb a prehisztori-kus trepanációval és neves személyiségek (Katona Jó-zsef, Martinovics Ignác és társai, az aradi vértanúk, Semmelweis Ignác, stb.) ex-humálásával foglalkozik. Cikkei között sok ismeretter-jesztő munka is található. Ezek a népszerűsítő munkák főként a szakma iránti ér-deklődés felkeltését segíté-ték elő. Bennünk mindig tükröződött az alapos elő-tanulmány; melyet megírásuk megelőzött. Napjainkban megjelenő számos, hasonló témakörrel foglalkozó erősen vitatható népszerűsítő cikk, könyv bizony aligha jelenne meg, ha bíráló szavát fel-emelhetné.

Manapság az oktató-nevelő és kutató tevékenység mel-lett az egyetemi oktatótól el-várják, hogy közéleti tevé-kenysége is legyen. Bartucz Lajos ebből is kivette részét.

Munkájának elismerését jelentette, hogy 1952-ben a MTA a biológiai tudományok doktorának nyilvánította. 1964-ben államunk a Munka-érdemrend arany fokozatával tüntette ki s 1965-ben, 80 éves korában, tanítványi emléklapok adományozásával és tudományos ülés szervezé-sével köszöntötték az idős professzort. Nyugdíjba vonu-lása után egy évvel 1966. jú-nius 4-én halt meg Buda-pestben.

Születésének 100. évfordu-lóján a JATE és ELTE Embertani tanszékein, valamint szülőfalujában emléktáblát helyeztek el.

DR. FARKAS GYULA

„Liska elvtárs kutasson...” (?)

Liska Tibor és a Vállalkozás-kutató Csoport egyetemünk (Marx K. Közgazdaságtud. Egy. — a szerk.) falai között működik évek óta. Munka-módszerük, kutatási eredmé-nyek, gazdasági kísérleteik rendkívül érdeklődést kel-tettek az egyetemen, nyitott viták nyilvános fórumá-tették az egyetemet. A Vállalkozás-kutató Csoport mű-ködése — a hírek szerint — az utóbbi időben kérdésessé vált. Liska Tibor, a VKCS vezetője avatott be abba, mi és hogyan történt valójában.

Lakása jelenleg nem lé-vén, dolgozószobájában fo-gadott Liska Tibor: egy gel-lerthegyi ház fatarozott pin-céjében beszélgettünk. A cikk több órnyi magnófel-vétel rövidített eredménye.

Liska Tibor rögtön egy le-velet mutat, amelyben az MTA egy magasrangú tiszt-ségviselője közli, hogy a Vállalkozás-kutató Csoportot 1985. március 31-ig finanszi-rozzák.

● Azt jelenti ez, hogy a kutatócsoport megszűnik?

— Ez nem ilyen egyszerű. A válaszhoz tudni kéne ugyanis, hogy megszűnhet-e valami, ami papíron nincs is. Nézzé, a tudománypoli-tika meglehetősen furcsa kör-ülmények közé szorított bennünket. Gondolja csak meg: egy gyerek se tartja a kezében anyakönyvi kivona-tát a mamája hasában, és mégis mennyi-mennyi jog megilleti őt már születése előtt. A tudományos kutatás lényegében hasonló folyamat lenne, csak hogy a legelső kérdés, amit egy kutatónak szegeznek, mielőtt bárhol szóba állnak vele: van-e pa-pírja, amivel igazolja, hogy jogosan dolgozik valamin. A tudományos eredménynek még megszületése után is hiányoznak az alapvető jo-gai ahhoz, hogy megerősöd-hessen, felnövekedhessen. A bürokrácia szempontjából csak az létezik, amiről papír van, papírja viszont csak

Liska Tibor (59 éves) közzéadás, 1954-ben a Közgaz-dasági Szemleben jelent meg Máriás Antallal közösen írt cikke: A gazdaság és a nemzetközi munkamegosztás. Az 1957-es reformbizottság egyik szervezője volt. A hatvanas évek elejétől újra elméleti közgazdasági munkát végzett. 1963-ban a Közgazdasági Szemle-ben jelent meg a Kritika és koncepció című, korát szintén jóval megelőző írása. A hatvanas évek közepén született meg *Ökonosztát* című műve.

1979-től az általa kezdeményezett szocialista vállalko-zás-kutatás vezetője. A nyolcvanas évek elején nyitott közzéadásos vitákat rendez a vállalkozás-kutatás téma-körben.

annak lehet, aki vagy ami hivatalosan elfogadott. Szó-val nem lehet megoldani, hogy ami eddig nem volt, az legyen, még akkor sem lehet, ha már évek óta mű-ködő dolgról van szó.

A Vállalkozás-kutató Cso-portnak mind a mai napig nincs semmiféle hivatalos alapítólevele. Kérdezhetné persze, hogy miért nem sze-reztük be. Azért, mert egy-szerűen nincs kihez feltenni azt a kérdést, hogy kell-e vállalkozás-kutatás, mint alap-kutatás. Nincs miniszter-rium, nincs tanszék, nincs tanács, nincs senki, aki ma-gára vállalná a triviális vá-laszt erre a kérdésre. Az egyetlen megoldott kérdés az ügyben az, hogy én nem halok éhen. A hetvenes évek végén ugyanis az ak-kori kulturális miniszter va-lami csoda folytán státuszt adott nekem a közzéadásos egyetemen...

● Ön tehát az egyetem oktatója? Melyik tanszéken?

— Azt nem tudom. Egy biztos: csak: fizetésnapon oda hiába megyek, ahol elő-ző hónapban felvettem a pénzem, mert ott biztosan nincs. Kész talány, éppen hol kapom meg, az utóbbi időkben a rektoriban jutot-tam hozzá. Tudományos fő-munkatársnak vettek fel

8000 forinttal, ami annak idején nagy pénz volt. Úgy hallottam, okozott is ez né-mi meglepetést, mire vala-ki azzal nyugtatta a kedé-lyeket, hogy az infláció majd elmosza a feszültsé-gét. Hát ez teljesen bevált, sőt ma már a legmagasabb-ról a legalacsonyabbban fi-ze-tett öregek közé kerültem. Mindenesetre volt akkoriban egy sokk a levegőben, hogy hátha igazam volt a világpia-ci árakkal, meg egybe-kel kapcsolatban, és szinte re-habilitációnak volt tekinthe-tő, hogy hosszú harc er-de-ményeként engem is be-en-gedtek a közzéadásos egye-temre. Akkor a csodát azon-ban senki sem tudott tenni, hogy a munkámhoz a szer-vezeti kereteket, a helyisé-get, a kiszolgáló apparátust, a kutatói státuszokat is meg-teremtse. Kaptunk ugyan né-mi az Akadémiától, de az céltámogatás volt, olyan, amelyet egy már működő infrastruktúrában rendezett, alapellátással biztosított egy-ség kap bizonyos téma kuta-tására. Céltámogatást tehát kaptunk, de amit támoga-tak, az hivatalosan nem lé-tezett, s nem létezik azóta sem.

● Mégiscsak kellett len-nie valamiféle bizakodásnak, elismerésnek, optimista han-gulatnak a kutatásait illető-en, hisz enélkül aligha ke-rült volna ide...

— Szerencsére pesszimista hangulat volt. Mindenki érezte, hogy a gazdaságban

baj van, és az a felismerés is megszületett, hogy vala-mit csinálni kéne. Ez az út-keresés teremtett nekem is némi lehetőséget. Aztán ez a hangulat megváltozott — ha nem is hurráoptimizmus-sá, de mindenképpen — op-timizmussá, amit arra ala-po-ztak, hogy mi megússzuk a válságot. Óriási fegyver-tényként került a köztudat-ba, hogy az országnak nem kellett fizetésképtelenséget bejelentenie, hogy nem kel-tett az adósságok átüteme-zését kérni, holott teljesen nyilvánvaló ennek az ára és forrása: az import és a be-ruházások aggasztó visszafo-gása és az életszínvonal-nö-velés korlátozása. Hozzájár-ult a halogatáshoz, hogy a rendszer valamelyes rugal-masságról is tanúbizonysá-got tett azzal, hogy amikor az importkorlátozások bot-ránnyal fenyegettek, nem volt mosópor, meg más ilyesmi, akkor hajlandó volt a legirritálóbb intézkedése-ket korrigálni, s ezzel elejét vette a hiányok rendszeres növekedésének. És ez nem semmi, ezt szeretném hozzá-tenni. Az emiatti lelkesült-ség hangulatában azonban semmi sem történt azért, hogy átgondoltabb, érdembibb mechanizmus feltételei ala-kuljanak ki, komolyabb re-formmal ma sem dicseked-hetünk, sőt az optimizmus ennek ellenérdeklőséget te-remtett. Növekedett ugyanis a félelem, hogy ezt a kicsit, amit már elértünk, ne vé-szélyeztessük, ne legyünk túlzottan kísérletezők. Ak-kortájt mindenhol olyan cikkeket lehetett olvasni, hogy megalapozatlan kísér-

(Folytatás az 5. oldalon)